

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ 10 – 11 КЛАСІВ

Долорес ЗАВІТРЕНКО
(Кіровоград)

У статті обґрунтовується напрями удосконалення змісту та педагогічних засобів підготовки майбутніх учителів технологій до професійної орієнтації учнів 10–11 класів відповідно з сучасними тенденціями реформування системи середньої освіти в Україні, вимогами та здобутками психолого-педагогічної науки.

Трансформаційні процеси в нашій державі, що спричинили серйозні гуманістичні зрушення в світогляді її громадян, ідеології, науці та культурі, зумовлюють необхідність підвищення якості освіти і виховання відповідно до системи цінностей демократичного суспільства. Забезпечити вирішення цих проблем у сфері трудового виховання і професійної орієнтації учнівської молоді мають висококваліфіковані вчителі освітньої галузі “Технології”. Саме тому їй видається актуальною проблема удосконалення підготовки студентів загальнотехнічних факультетів до професійної орієнтації учнів основної школи, приведення її змісту, форм і методів у відповідність із сучасним тенденціями реформування системи освіти в Україні, вимогами та здобутками психолого-педагогічної науки.

Відзначимо, на даний час теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів технологій до професійної діяльності досить ґрунтовно вивчені та розкриті у працях вітчизняних вчених (О. Коберник, В. Мадзігон, А. Рацул, В. Сидоренко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін.). Крім того в останні роки здійснені дисертаційні дослідження (В. Вітренко, Н. Знамеровська, В. Курок, Г. Разумна, Б. Сіменач, В. Тешенко, Л. Хоменко та ін.), у яких визначені окремі аспекти і напрями удосконалення фахової діяльності вчителя технологій. Проте проблема підготовки студентів загальнотехнічних факультетів до професійної орієнтації учнів основної школи, в змісті якої враховувалися б особливості допрофільної підготовки та профільного навчання у старшій школі до цього часу не стала предметом спеціального дослідження.

З огляду на означене вище *метою статті* є обґрунтування необхідності удосконалення змісту та педагогічних засобів підготовки майбутніх учителів технологій до професійної орієнтації учнів 10 – 11 класів відповідно з сучасними тенденціями реформування системи середньої освіти в Україні, вимогами та здобутками психолого-педагогічної науки.

Необхідність удосконалення професійної орієнтації учнівської молоді задана стратегічним напрямом реформування системи середньої освіти в Україні, яким визначено перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Крім того, що є надзвичайно важливим, у старшій школі запроваджується профільне навчання. Такі стратегічні напрями визначені в “Концепції профільного навчання в старшій школі”, яка розроблена на виконання Закону України “Про загальну середню освіту” та Постанови Кабінету Міністрів України “Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання” (№ 1717 від 16. 11. 2000 р.).

У названих вище документах закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі. Вона має функціонувати як профільна. Тобто, передбачається організувати диференційоване навчання старшокласників у такий спосіб, щоб враховувати їх освітні потреби, нахили і здібності відповідно до професійного самовизначення. Забезпечується це, стверджується у Концепції профільного навчання, за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу. Такі зміни повинні створити сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності [5].

Основними напрямками профільного навчання є суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний і спортивний. У межах цих напрямів, які обумовлені суспільним розподілом праці, і містять знання про природу, людину, суспільство, культуру, науку та виробництво, визначаються різноманітні навчальні профілі. Навчальні профілі відрізняються між собою як добором предметів, так і їх змістом і охоплюють таку сукупність предметів: базові, профільні та курси за вибором [5].

Розкриємо сутність технологічного напрямку профільного навчання. Освітня галузь “Технологія” передбачає набуття учнями загальнотрудових компетенцій, формування технологічно і комп’ютерно грамотної особистості, узагальнення відомостей про наукові основи сучасного виробництва. Ця освітня галузь сприяє професійному самовизначенню школярів, надає їм

можливість набувати допрофесійну і початкову професійну підготовку (із залученням навчальних годин інваріантної та варіативної складової).

Згідно сучасних навчальних програм старшої профільної школи (С. Дятленко) у структурі технологічного напрямку профільного навчання виділено три піднапрями: загально-технологічний, професійний та інженерно-технічний [3].

До піднапряму загальнотехнологічного спрямування належать такі навчальні профілі: деревообробка, металообробка, основи дизайну, кулінарія, швейна справа, художня обробка матеріалів, будівництво та опоряджувальні роботи, агровиробництво, основи бджільництва, технічне конструювання та моделювання, українська народна вишивка, конструювання та моделювання одягу.

До піднапряму професійного спрямування належать ті навчальні профілі, які здійснюють професійну підготовку учнів старшої школи у сфері робітничих професій. Варто підкреслити, що до цього напрямку належать всі навчальні профілі, які ліцензовані та акредитовані для здійснення професійної підготовки. Так, наприклад, якщо навчальний заклад отримав ліцензію на професійну підготовку "швейна справа" і вручає учням після її завершення посвідчення про присвоєння кваліфікації, то такий навчальний профіль належить до піднапряму професійного спрямування. Якщо ж ні, то до загальнотехнологічного піднапряму профільного навчання.

І, нарешті, інженерно-технічне спрямування передбачає поглиблену технологічну підготовку старшокласників для продовження навчання в майбутньому у вищому технічному навчальному закладі. Цей піднапрямок складається з таких навчальних профілів: матеріалознавство та технологія конструкційних матеріалів, енергетика, комп'ютерна інженерія, харчова технологія та інженерія, легка промисловість, основи телекомунікацій, агротехніка, технічна та комп'ютерна графіка.

Означені нами вище напрями реформування освітньої галузі „Технології” суттєво змінюють специфіку професійної орієнтації учнів старшої школи, адже кожен з навчальних профілів тісно пов'язаний з певною сферою професійної діяльності людини і тому має широкі можливості для підготовки учнів до обґрунтованого й усвідомленого професійного самовизначення у сфері інженерно-технічних та робітничих професій.

Розкриємо сутність таких профорієнтаційних можливостей на прикладі навчального профілю "Деревообробка". Цей профіль змістовно пов'язаний з професіями, які необхідні для оброблення деревини. Загальновідомо, що лісовий промисловий

комплекс України включає лісогосподарський, деревообробний, целюлозно-паперовий і лісохімічний підкомплекси, які розподіляються на підгалузі лісового господарства і лісозаготівельної промисловості. В свою чергу лісове господарство нашої держави спрямоване на відтворення лісу і тому до цієї галузі належать всі професії, пов'язані з лісництвом (охорона і розширення площ лісів, поліпшення їхнього видового складу та підвищення продуктивності тощо). До іншої підгалузі належать професії, метою діяльності яких є перероблення сировини (лісу) і виготовлення певної продукції або ж напівфабрикатів для використання у лісопильній, фанерній, целюлозно-паперовій промисловості, на будівництві та гірничодобувній промисловості. Важливими галузями деревообробної промисловості є виробництво деревно-стружкових плит, меблів, будівельних матеріалів з дерева (дверей, паркету, плінтусів та ін.) [1].

Розкриємо специфічні особливості професіографічної інформації, яку можна включати у зміст навчальних предметів у процесі оволодіння профілем "Деревообробка" на прикладі професій, які найбільш розповсюджені у лісопильному виробництві. Технологія виготовлення виробів з деревини передбачає її послідовну переробку. Спершу круглий лісоматеріал розпилюють на бруси (дошки, шпали тощо) на спеціальних лісопильних рамах. Згодом таку продукцію класифікують за породою деревини, розмірами і способом оброблення.

Для надання пиломатеріалам потрібної форми, а також для виготовлення з них різних деталей застосовують спеціальні верстати механічної обробки деревини (круглопильні, стрічкові, лобзикові). Згодом поверхні цих пиломатеріалів вирівнюють і доводять до потрібних розмірів за допомогою стругальних верстатів (фугувальні, рейсмусні). Отримана в такий спосіб деревообробна продукція є сировиною для фасонної обробки (прямолінійних або криволінійних контурів) і виготовлення різних профілів, пазів, гребенів, шипів та ін. за допомогою фрезерних верстатів. Специфічною особливістю механічної обробки деревини є те, що її здійснюють на лісопильних підприємствах, деревообробних заводах, будівельних майданчиках і в деревообробних цехах різних машинобудівних заводів.

Оволодіння учнями змістом навчального профілю "Деревообробка" створює можливості для ознайомлення їх з всіма професіями, які обслуговують технологічний процес виготовлення продукції з деревини. До них належать професії і спеціальності сфери технології лісозаготівельних та

деревообробних підприємств, лісопилного виробництва та виробництва фанери, виготовлення меблів, паперу та картону, хімічної переробки деревини й технології целюлозно-паперової промисловості.

Крім того, що є надзвичайно важливим, під час виконання практичних, проектних і проектно-технологічних робіт старшокласники не лише ознайомлюються зі специфікою професій у галузі деревообробки, а й здійснюють професійні випробування у кожній з них. А це дає їм змогу обґрунтовано й усвідомлено обрати майбутню професію, у якій вони зможуть досягнути в майбутньому достатнього рівня професіоналізму.

Відзначимо, кожен окремо взятий навчальний профіль освітньої галузі "Технології" має широкі можливості для професійної орієнтації учнів старшої школи, а не лише профіль "Деревообробка". Так під час оволодіння старшокласниками змістом профілю "Агровиробництво" або ж "Агротехніка" є можливість проводити професійне орієнтування у сфері професій, пов'язаних з технологією сільськогосподарського виробництва. До них можна віднести професій, предметом професійної діяльності яких є природа. Це агрономія, агрохімія та ґрунтознавство, екологія і захист рослин, плодово-й овочівництво, виноградарство, тваринництво, ветеринарна медицина та зооінженерія тощо. До іншої групи професій належать ті, предметом діяльності яких є техніка. Це професії з механізації й енергетики сільського господарства, автоматизованого управління технологічними процесами та ін.

Зрозуміло, що взаємодія людини з професією лежить в площині відносин між професійними вимогами і якостями людини. Це тривалий і суперечливий процес, узгодження якого багато в чому залежить від науково-обґрунтованої системи професійної орієнтації учнів у процесі професійної діяльності вчителя технологій. Для того, щоб підійти до її вирішення, необхідно спиратися на дані професіограми (описи соціально-економічних, санітарно-гігієнічних, психологічних та інших особливостей професії) і психограми (характеристики вимог, що пред'являються професією до психіки людини), які є основою для здійснення профорієнтаційної роботи в старшій школі. Тому нижче ми приведемо її узагальнену структуру і характеристику складових.

Загальна структура професіограми професії

1. *Загальні відомості про професію.* У цьому підрозділі професіограми розкриваються загальні особливості професії, перераховуються діючі в її межах

спеціальності, кваліфікація й спеціалізація фахової діяльності.

2. *Соціально-професійна спрямованість спеціаліста.* Змістом цього підрозділу професіограми є коротка характеристика галузі професійної діяльності людини, у якій найбільш розповсюджена професія і фахівцями якої комплектуються виробничі підрозділи підприємства (організації). Також тут висвітлюються найбільш загальні соціально-професійні вимоги до фахівців цієї професії. Цей підрозділ повинен містити узагальнену коротку інформацію про те, функціонування якого виробничого процесу він має забезпечити, якими знаннями та професійними вміннями повинен володіти, які найголовніші професійно-важливі якості мають бути сформовані у людини для успішного виконання професійних обов'язків. Такі вимоги, як правило, об'єктивовані в соціумі соціальною значущістю професії та її престижністю на різних рівнях.

3. *Завдання професійної діяльності.* З поміж інших цей підрозділ містить інформацію про домінуючі професійні функції, які виконує фахівець характеризованої професії, виконання яких призводить до вирішення виробничих та інших завдань у структурі діяльності виробництва товарів (послуг). Так, наприклад, одним з головних професійних завдань інженера-технолога є проєктування технологічних процесів. Обов'язковими складовими такого процесу є підготовка та аналіз ним проектних вихідних даних. Для цього фахівець на основі аналізу складального креслення вузла, робочого креслення деталі та з урахуванням умов роботи деталей, спираючись на систему державних стандартів (ЄСКД), виконує технологічний контроль креслення деталі. Згодом, з урахуванням реальних умов виробництва і використовуючи стандартні алгоритми або галузеві методичні рекомендації, визначає техніко-організаційні умови виробництва (тип виробництва) й опрацьовує конструкцію на технологічність і т. д. Тобто, у цьому підрозділі професіограми розкриваються професійні функції фахівця, виконання яких дає йому змогу вирішувати на достатньому рівні виробничі завдання.

Варто наголосити, що зважаючи на швидкий темп розвитку науки, техніки і технологій, тут обов'язково потрібно подавати інформацію про сучасні засоби виробництва, нові матеріали і технології, автоматизацію виробничого процесу тощо. Для прикладу розглянемо професію інженера, в якій за останні десятиліття надзвичайно суттєво змінилися засоби виробництва його продукту (креслення). Сьогодні комп'ютерні системи та спеціалізовані програми ("Rapid prototyping")

“Delcam”) замінили основний функціональний інструмент інженера “кульман” (креслярська дошка з ковзаючою по ній лінійкою). Такі приклади є обов'язковою складовою професіограми професії, передусім, для тих, які використовуються в процесі професійної орієнтації учнів.

4. *Умови праці* (санітарно-гігієнічне середовище професійної діяльності, соціальні гарантії, інформаційне забезпечення та ін.). У цьому підрозділі професіограми розкриваються загальні умови праці та суто специфічні для окремої професії, які суттєво відрізняють умови праці людини від інших професій. Варто особливої уваги звертати на режим праці й відпочинку, спосіб життя працівника, оплату праці, педагогічні, психологічні, медичні протипоказання до вибору даної професії.

Особлива увагу необхідно приділити тому, чим дана професія може бути приваблива, чим може пишатися професіонал, яка система професійних цінностей професійної спільноти, за що поважають цей вид діяльності (або його продукт), які мотиви праці, інтереси, схильності можуть бути реалізовані в даному виді праці. Корисно також відзначити й складні, напружені для більшості працівників сторони професії, типові професійні конфлікти і суперечності. Це потрібно для того, щоб старшокласник усвідомлено ухвалював рішення щодо вибору професії й оволодіння нею не лише орієнтуючись на її привабливі сторони, престиж та умови майбутнього професійного життя, але й на її складності та суперечності.

5. *Підготовка кадрів*. Четвертий підрозділ професіограми професії має містити інформацію про способи оволодіння нею. Для цього у ній подається перелік навчальних закладів, які здійснюють професійну підготовку, їх типи, терміни і форми навчання, вимоги до рівня підготовки із загальноосвітніх і профільних навчальних предметів, умови вступу тощо.

6. *Перспективи професійного зростання*. У цьому підрозділі професіограми міститься інформація про галузі виробництва, у яких професія є затребуваною, спеціальності у межах професії, рівні кваліфікації та можливості посадового пересування (горизонтальне, вертикальне), споріднені професії та можливості перекваліфікації. Відзначимо, що така професіографічна інформація є надзвичайно важливою під час складання професіограми, оскільки в такий спосіб окреслюються перспективи професійного зростання людини, що може спонукати її до розроблення програми оволодіння професією та самовдосконалення у майбутньому в ній.

7. *Педагогічна професія*. Будь-яка професія висуває перед людиною вимоги до її

особистісних характеристик. При цьому з поміж усіх можливих, кожна з них вимагає власне лише їй притаманних. Звичайно, є професії з подібними вимогами, проте вони все ж відрізняються. Саме тому, на відміну від професіографічної інформації у підрозділі 1, тут фіксуються вимоги професії досить конкретизовані. В цілому їх можна розподілити на такі складові: особистісні якості та професійна спрямованість, особливості вищих психічних функцій (пам'ять, увага, мислення), психомоторні властивості, фізичні якості. Обов'язковою складовою психограми є протипоказання професії, які можуть призвести до захворювання людини, неефективної професійної праці тощо.

Окреслена вище орієнтовна структура професіограми є основою для здійснення професійної орієнтації учнів старшої школи у процесі профільного навчання. Звичайно, кількість професій, які охоплює освітня галузь “Технології” надзвичайно велика. До того ж професії не є сталими, вони змінюються й ускладнюються, одні з них зникають, а інші з'являються. Саме тому майбутні учителі технологій мають володіти методикою їх складання й удосконалення, вміти організувати професіографічну діяльність учнів, навчити їх відшуковувати й аналізувати інформацію про професію тощо. Для цього й запропонована нами вище узагальнена структура професіограми й охарактеризовані її складові. А це є одним із напрямів удосконалення змісту та педагогічних засобів підготовки майбутніх учителів технологій до професійної орієнтації учнів 10–11 класів відповідно з сучасними тенденціями реформування системи середньої освіти в Україні.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Основи технологій виробництва в галузях народного господарства: навч. посібник / [С. П. Желібо, Д. В. Анопко, В. М. Буслик, М. А. Овраменко та ін.]. – К.: Кондор, 2005. – 716 с.
2. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів „Побудова кар'єри” для 10–11 класів (70 год.) / [Бех І.Д. (науковий консультант), Мельник О.В., Гуцан Л.А. та ін.] //Трудова підготовка в закладах освіти. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – №3. (55). – С. 43–56.
3. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник [для вчителів] / [за ред. О. В. Мельника]. – К. 2009. – 260 с.
4. Професіограми и професіокарты основных профессий: метод. пособ. / [под ред. В. В. Ерасова]. – К.: РІА-BOOK, 1995. – 335 с.
5. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Концепції профільного навчання в старшій школі” № 10 / 13 від 25. 09. 2003 року.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Завітренко Долорес Жорайвна – здобувач кафедри педагогіки КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх учителів технологій до професійної орієнтації учнів 10–11 класів.